

Okrenuti stranicu

Ivan Supićić

e-mail: ivan_supicic@yahoo.com

UDK: 008: 22/28:282

Stručni rad

Primljeno 17. rujna 2004.

Prihvaćeno: 12. listopada 2004.

U ovom se tekstu razmatraju neka važna pitanja o izgledima kršćanstva u naše doba i u neposrednoj budućnosti u svjetlu razmišljanja nekolicine francuskih autora objavljenih u zajedničkom djelu Kršćani, okrenite stranicu (2002). Član Francuske akademije, filozof i povjesničar René Rémond razmišlja o onome što je u kršćanstvu nepromjenljivo i o onome što se mora mijenjati da bi kršćanstvo preživjelo. Povjesničar Jean Delumeau, honorarni profesor na Collège de France, bavi se istim pitanjem i ističe velike mogućnosti adaptacije kršćanstva tijekom njegove bogate ali i teške povijesti sve do naših dana. Filozof Marcel Gauchet razmatra prirodu religije u povijesti čovječanstva smatrajaći kršćanstvo »religijom izlaska iz religije«. Bitno pitanje koje postavljaju ljudi suvremenog doba jest ono o tome kako religiju živjeti pozitivno, kako misliti Boga kroz ono što je rekao Krist, a to traži snažnu i duboku intelektualnu refleksiju. Danièle Hervieu-Léger stavlja naglasak, sa sociološkoga stajališta, na razmatranje evolutivnih procesa religije u Francuskoj tijekom zadnjih po-

la stoljeća. Isusovac Paul Valadier promatra te procese na europskoj i svjetskoj razini uravnoteženo važući ono što je u njima pozitivno i ono što čini problem. Naši suvremenici više toliko ne očekuju velike intelektualne sinteze koliko praktičnu životnu mudrost. Pitanje je koliko im ovu posve konkretno daje današnja kršćanska religiozna praksa.

U svjetlu cjelokupnih razmišljanja navedenih autora izlazi da je situacija kršćanstva zabrinjavajuća, a napose položaj Katoličke crkve koja je izložena mnogobrojnim kritikama. Mnogi se više ne obraćaju njoj da bi našli odgovore o smislu života. Oni »pravi život« traže drugdje. Uz to prisustvujemo razvoju mnogobrojnih i vrlo disparatnih vjervovanja. Suvremeni mentalitet afirmira individualnu slobodu privatnog života i osobne savjesti. Pitanja budućeg života nisu danas kao nekad velika pokretačka snaga. Subjektivizam i inividualizam čine da svatko traži svoje vlastito iskustvo i osobnu istinu života. U takvu duhovnom ozračju sekte i neki novi religiozni pokreti, oslanjajući se na čovjekovu potrebu za sigurnošću

i neposrednim »terapeutskim« učincima u svakidašnjem životu, to često iskorištavaju nudeći bilo što. Ali i u tako promijenjenom religioznom pejsažu kršćanstvo nije ni prolazna razbibriga, ni preživjela ideologija, ni neka marginalna opcija. Ono ostaje sposobno biti i danas središnjom osi egzistencije. Vjera u Isusa Krista zadržava u onih koji je imaju punu snagu jer znaju da ni neuspjeh ni smrt nemaju zadnju riječ. No oni znaju još nešto: da se i u naše dane, inspirirajući se

Evandjeljem, može plodno živjeti po njemu, ali samo ako se siđe na jednu mnogo dublju razinu od one koja prevladava kod većine u odnosima prema njegovoj istini, samomu sebi i drugima. Da ne bi morali definitivno okrenuti veliku stranicu kršćanstva, istinski vjernici morat će bez sumnje brzo okrenuti prašnjave stranice istrošenih navika koje »Radosnu vijest« čine teško shvatljivom današnjim ljudima.

Ključne riječi: religija, kršćanstvo, Crkva, suvremeni svijet, budućnost, kršćani, društvo.

Uvod

Sva je povijest kršćanstva i onoga što se obično naziva kršćanskim svijetom ispunjena neiscrpnim bogatstvom misli, vjerovanja i usmjerenja, silnom dinamikom na duhovnom, misaonom, životnom i praktičnom planu, što je opetovano dovodilo ne samo do integrirajućih gibanja nego i do razilaženja, neslaganja, sukoba, pa i dubokih razdora. Potreba za promjenama, poboljšanjima, obnovama i čak preobrazbama nije zaobišla, na raznim razinama, nijedno vrijeme, pa tako ni naše. Onima kojima je poznata, uloga Drugoga vatikanskog sabora u tom smjeru i u »podanašnjenu« ostaje temeljna. No nemoguće je ne opaziti da se uz napore za ostvarenjem onoga na što je sve taj sabor tako snažno pozvao provlače i druge tendencije: tako, na primjer, od toga da mu se formalno povlađuje, da se neki čak javno »kite« njegovim imenom, a da se ispod tog »novog lika« zapravo krije i jedno posve drugo naličje, pa do otvorenog nerazumijevanja, površnosti, patvorenja i odstupaanja ili pukog verbalizma u kojima nema autentičnosti, životnosti ili jednostavno sposobnosti, intelektualne i duhovne doraslosti, da se u životnoj praksi dođe do njegove jezgre, do uzdignuća ne samo do njegova slova nego, pogotovo, i duha.

Četiri desetljeća nakon Drugoga vatikanskog sabora ima još mnogo pojedinaca koji razvidno svjedoče o svojem starom, preži-

vjelom mentalitetu koji s tim saborom nema ništa zajedničko. No ovdje ne kanimo o tome govoriti. Neposredan povod ovome tekstu jedna je kod Kršćanske sadašnjosti nedavno objavljena knjiga Franza Xavera Kaufmanna, *Kako da preživi kršćanstvo?*,¹ i još više jedna druga, u nas još neprevedena, *Kršćani, okrenite stranicu.*² Obje realno, ozbiljno i argumentirano postavljaju mnoga važna i visoko relevantna, čak presudna pitanja koja se nameću današnjim kršćanima i njihovim crkvenim zajednicama, misliocima i tražiteljima, možda ponajprije katolicima, ali svakako i protestantima i pravoslavnima. Riječ je tu, naime, ne samo o kršćanstvu kao takvom, o neprolaznom i nepromjenljivom u njemu, nego i o onome što se među kršćanima danas rađa, ali i umire, o onome što je u religioznoj i svekolikoj praksi u njih bilo i ostalo, ili pak tek postaje živo, autentično i otvoreno budućnosti, kao i o onome što je kod njih preživjelo, mrtvo, neplodno i odbojno, pa zato i osuđeno na nepovratni nestanak. Riječ je o bitnim pitanjima koja treba postaviti barem na dvije osnovne razine: onu o samome *kršćanstvu* i onu o kršćanima i takozvanome *kršćanskom svijetu*. Pritom je umjesno ovdje se prisjetiti nezaobilaznog djela Nikolaja Berdjajeva *O dostojanstvu kršćanstva i nedostojnosti kršćana*,³ gdje u tom kratkom sugestivnom tekstu taj veliki ruski mislilac, kao i toliki katolički i protestantski filozofi i teolozi, povlači jasno razlikovanje između kršćanstva kao objavljene Kristove transcendentalne poruke i kršćanskoga svijeta kao povijesne i sociološke zbilje, u kojoj se više ili manje uvijek, doduše djelomično i nepotpuno, a katkad i neautentično, ta uzvišena i jedinstvena poruka među ljudima i u njihovim zajednicama, pa dakako i u samoj Crkvi, ostvarivala i modificirala, formirala i deformirala.

No ova, ovdje tek evocirana pitanja daleko premašuju ograničeni zadatak ovih redaka. Na tragu petorice uglednih autora, europski i međunarodno poznatih povjesničara, filozofa, teologa i so-

¹ Franz Xaver KAUFMANN, *Kako da preživi kršćanstvo?*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 2003.

² Yves de GENTIL-BAICHIS (ur.), *Chrétien, tournez la page*, Paris, Bayard, 2002.

³ Hrvatski prijevod: Nikolaj BERDJAJEV, *O vrijednosti kršćanstva i nevrijednosti kršćana*, u: Josip KRIBL (ur.), *Misli uz Berdjajevljevu »Vrijednost kršćanstva i nevrijednost kršćana«*, Zagreb, Nadbiskupski duhovni stol, 1981, str. 10-56, i Đakovački Selci, Župni ured, UPT, 1989.

ciologa religije, koji pozivaju na »okretanje stranice«, pokušat ćemo iznijeti barem manji dio nekih problema koji se snažno nameću suvremenoj misli i praksi u kršćana. Napomenimo usput kako se ti autori neprijeporno velikoga znanja i misaonog poniranja, kao i dobar dio njihovih kolega u europskim zemljama kao što su Njemačka, Francuska ili Velika Britanija, ne ustručavaju govoriti o svojim zemljama kao o »malim« sredinama u okviru globalnoga svijeta ističući prijeku potrebu da se na njihove probleme gleda što šire i otvorenije, u svjetskim perspektivama, ako se želi išta razumjeti o putu kojim ide današnja civilizacija i o izgledima za njezinu sutrašnjicu. Poučno za one koji možda misle kako je sasvim dovoljno ono što se uočava i uzima u obzir u posve malim zemljama poput naše (koja ima manje od 1% europskoga stanovništva) da bi se duhovno, društveno, religiozno i kulturno napredovalo ili barem držalo korak s onime što se događa izvan vlastitih ograničenih obzorja.

Kršćanstvo će imati budućnost čak ako...

Razgovore s pet uglednih autora u navedenoj knjizi poveo je poznati novinar pariškog dnevnika *La Croix* Yves de Gentil-Baichis, sâm autor niza knjiga o obitelji, mladima, bioetici, etici u svjetlu Evanđelja, izgledima kršćanstva danas i o drugim aktualnim temama. Njegova prvog sugovornika ne bi trebalo uopće predstavljati kad bi naša intelektualna javnost, pa tako i kršćanska, imala više znanja barem o nekim većim likovima francuske katoličke elite, u koju se ubraja i član Francuske akademije René Rémond, specijalist za suvremenu povijest i autor niza knjiga o religioznim pitanjima kao što su *Religija i društvo u Europi* (1998), *Veliki izumi kršćanstva* (1999), *Kršćanstvo pod optužbom* (2000) i druge.

Može li se smatrati, prema nekim znakovima, da u suvremenoj civilizaciji i kulturi kršćanstvo uzmiče ili postupno nestaje? René Rémond drži da vanjske pojave povlačenja nisu nužno znak nestajanja religioznog nego više njegova drukčijeg življenja. Religiozna je praksa dugo bila striktno uokvirena vrlo snažnim prisilama, strogim kulturnim propisima, tako npr. u Katoličkoj crkvi o obveznom prisustvovanju nedjeljnoj misi. Druge kršćanske crkve nisu, doduše, nametale slične zahtjeve. No Katolička je crkva obvezivala svakoga svojeg člana da se striktno podvrgava kulturnim i sakramental-

nim propisima. Ona je vjekovima funkcionirala oslanjajući se u biti na poslušnost i poštovanje autoriteta. No danas je došlo do evolucije shvaćanja autoriteta i u samoj Crkvi, a tako – općenitije – i do vrlo dubokih promjena u mentalitetu ljudi, osobito tijekom zadnje trećine 20. stoljeća, i to ne samo u francuskome društvu nego mnogo šire u Europi i ne samo u njoj. Došlo je do veće individualne autonomije ljudi glede svega što se tiče osobnog života, individualne savjesti i slobode, pa tako i religiozne prakse i vjerovanja. Taj je trend vidljiv u nizu europskih zemalja pa tako i u Hrvatskoj.

Zajedno sa sve širim odbacivanjem velikih filozofskih, političkih i socijalnih ideologija, sa svim njihovim elementima laži, licemjerja i isključivosti, takav se stav protegao i na religiozno područje te su, logično, nastupile promjene u religioznim vjerovanjima. Tamo gdje se u većine ljudi nekada pristajalo uz samo jedan religiozni (ali i politički) sustav u njegovoj cjelini, ili gdje ga se pak u cjelini otklanjalo, došlo je u naše vrijeme do mrvljenja sustava i do individualizacije opredjeljenja. Mnogo se toga prihvaća samo djelomično, a ne kao prije potpuno ili nikako. U modernome društvu odnos prema religioznom sve se više živi na jedan drugi način. No katolički se svijet dugo fiksirao na jedan jedini model religiozne prakse kao da drukčiji ne bi mogao postojati ili kao da se ona može ili čak mora svesti samo na njega jedanput zauvijek. Taj model više nije dobar pokazatelj suvremene evolucije religioznog. Kada se mnogi ljudi danas više ne drže na redoviti način nekih crkvenih propisa, tu nije nužno riječ o općem ili potpunom napuštanju kršćanske vjere i kršćanstva. U takvih ljudi nema nužno ni prekida s Crkvom. Danas postoji čitav jedan »vanjski krug« onih koji su malo ili nikako »praktikanti« u tradicionalnom smislu, a brojniji su od redovitih »praktikanata«, tzv. dobrih katolika. Ali što taj površni i neumjesni izraz znači i tko uopće ima pravo suditi o tome u čemu je netko »dobar« ili nije kada je riječ o njegovoj savjesti? Naime, pitanja su savjesti i dubinskih uvjerenja kudikamo važnija i presudnija od održavanja vanjskih, uostalom promjenljivih propisa. Tako to osobito osjeća danas vrlo velik broj mladih koji ne žele prekinuti s Crkvom, ali ne smatra da bi se trebao bespogovorno pokoriti nekim njezinim, po njihovu shvaćanju, preživjelim propisima iz prošlih vremena. Valja shvatiti: što se god reklo ili mislilo, riječ je tu o jednoj dubokoj psihološkoj i sociološkoj promjeni koja se ne ograničava na područje religioznog. Ona je zahvatila sva područja odnosa osobe i društvenih skupina u suvre-

menom društvu. Osobna je savjest mjesto na kojem se o tim odnosima sudi, a ona je notorno individualna, a ne grupna.

Ono što Rémond primjećuje za francusko društvo nedvojbeno vrijedi više ili manje i za mnoge druge sredine. Tu treba, među ostalim, ubrojiti i određenu široko prisutnu diskvalifikaciju govora, riječi i rječnika, retorike, intonacije i izričaja, kojima se uporno i tvrdoglavo služe, na posve neprimjeren, zastario način, mnogi kršćani i njihove crkvene zajednice. No nije riječ samo o formi nego i o sadržaju. Oni koji su se u prošlim vremenima suprotstavljali kršćanstvu, držali su ga opasnim protivnikom. Novost je danas u tome što mnogi koji ga sad odbacuju to čine s ravnodušnošću i prezirom. Osim toga, duhovni se pejsaž u naše doba posve promijenio. Raširenost informacija i komuniciranja dovela je do upoznavanja drugih religioznih strujanja i do religioznoga pluralizma. Dok je katolicizam ranije uživao poseban monopol, danas to više nije slučaj. Nestala je i sve će više nestajati pozicija moći. Nju, doduše, neki pokušavaju pošto-poto zadržati, no njihove su bitke unaprijed izgubljene. Danas se, dapače, katkada govori o drugim religijama s više simpatija nego o katolicizmu, kojemu se predbacuju njegovi ekscesi i grijesi iz prošlih vremena. No, napada li se katolicizam danas opravdano?

Osude kršćanstva i katolicizma često nisu ni pravedne ni opravdane. Mnogo je ljudi puno neznanja i predrasuda o njima. Neki pak potpuno ignoriraju koliko je i kako Crkva evoluirala u zadnjim vremenima. Uostalom, religiozni pluralitet ne odbija danas ni sama Katolička crkva. Ona je prihvatila situirati se u pluralističkome društvu i svjedočiti o svojem poštovanju drugih religija i vjerskih zajednica. S obzirom na to da dijela istine ima svagdje, nijedna konfesija ne može pretendirati da samo ona posjeduje svu istinu. No još danas prisutni antiklerikalizam toliko je fiksiran na situacije iz prošlosti da je u neprestanom strahu od upletanja Crkve u svjetovna pitanja, pa svako iznošenje njezina mišljenja interpretira kao volju za nametanjem nekadašnjega njezina autoriteta. Ali kad bi Katolička crkva to i htjela učiniti, ne bi mogla. Pa ipak, predrasude o Crkvi toliko su jake, da se opravdano nepovjerenje prema ideologijama danas često neutemeljeno proteže i na nju pa i na religije općenito. Kao da postoji čak sumnja da bi kršćani mogli danas djelovati kao što su to nekad ili kako u nekim zemljama i krajevima to još uvijek čine neki drugi. Međutim, Katolička crkva nije nikad bila manje sklona tomu da nameće svoj autoritet, nikad

nije bila punija razumijevanja i tolerancije prema drugima nego što je to danas. Nikoga se ne ekskomunicira, nema indeksa ni cenzure. Sveopća se Crkva upisuje u pluralističku demokraciju bez ikakvih primisli. No paradoks je u tome što se »breme«, koje nameće sadašnjim mladim naraštajima, njima čini i danas nepodnošljivim, sada kad ono više nije teško, dok su ga prijašnji naraštaji podnosili, tada kada je ono bilo doista vrlo teško.

Danas se, zapravo, Crkvi ništa ne oprašta pa se o njoj olako donose paušalne ocjene. Ljudi općenito, a dijelom i sami vjernici, sve manje podnose njezino miješanje u njihov osobni život. Tako se, na kraju, ipak bolje podnose njezine intervencije u javnoj sferi negoli u pitanja osobnog morala, premda je se i tu lako optužuje za klerikalizam. U prošlim se vremenima nije činilo nenormalnim da se Crkva brine za moralni život pojedinca, iako se klerikalizmom smatralo svako upletanje u društvena i ekonomska pitanja. Sada je gotovo obratno: radije se podnosi da Crkva govori o društvenim nepravdama, ali ne, na primjer, i o seksualnim pitanjima. S druge strane, suvremeni čovjek sve više očekuje od religije neku vrstu »terapeutske mudrosti« koja bi mu pružila iznad svega psihološku stabilnost, komfor i ravnotežu u sadašnjem, svagdašnjem životu, dok religija nastoji odgovoriti na bitna čovjekova pitanja o tome ima li Boga i koji je smisao ljudskog života. Danas raste sve veće zanimanje za ovo prvo, naime interes za korist koja bi se mogla imati od religije sad i ovdje. Otuda i sklonost za razne alternativne smjerove i struje koje se okreću upravo tomu.

Osim svega, današnje je doba, vjerojatno više nego neka prošla vremena, mnogo osjetljivije za životna svjedočanstva negoli za racionalna razglabanja. A Crkva kao da govori iznad svega umski i umu, a ne srcu. Ljudi više ne razmišljaju na dugi rok. I sami mladi kršćani skloniji su okupljanju u prijateljskim skupinama srodnih duhovnih i ljudskih težnji negoli uključivanju u neke stare, već postojeće, katkad okoštale strukture koje ne privlače, nego odbijaju. To nije, uostalom, svojstveno samo njima, pa tako ni samo religijskom području, nego se manifestira i na društvenom, političkom i sindikalnom planu. U naše se doba prvo mjesto daje egzistencijalnoj bliskosti i realnomu životnom kontekstu u ljudskim skupinama. Ta spontanost lomi sve umjetne okvire. Crkva mora o tome voditi računa, morat će modificirati i način upravljanja unutar sebe, primijeniti u praksi na samu sebe načelo supsidijarnosti i svoje učenje o njemu.

Rémond ne vjeruje da ulazimo u postkršćansku eru smatrajući taj izraz slično neprimjerenim kao i kad se govori o postmodernoj ili postindustrijskoj eri. To su, za njega, simpliciističke formule. Vjerujući da kršćanstvo ima budućnost, Rémond ipak ne misli da će je ono posvuda podjednako sačuvati. Nije nemoguće da u pojedinim krajevima ili područjima, osobito u Europi, ono izbljedi, ali i da ujedno uznapreduje u drugim dijelovima svijeta. Može doći do premještanja središta gravitacije. On doslovno kaže: »Kad se vidi koliko je trebalo vremena da kršćani otkriju određeni broj vrijednosti, danas od svih prihvaćenih i koje nisu protivne kršćanstvu nego iz njega proizlaze, kao na primjer sloboda ili laicitet, to me navodi na misao da do danas još nismo izbrojili sva bogatstva kršćanske poruke, bogatstva koja će otkriti tek budući naraštaji. Oni će nam bez sumnje predbaciti to što smo bili slijepi u ovom ili onom, kao što i mi predbacujemo prošlim naraštajima to što nisu dugo shvatili da nema protuslovlja između Božjih i ljudskih prava. Odgovaram dakle na Vaše pitanje: kršćanstvo će, sigurno, imati budućnost čak i ako bude praznoga hoda...«⁴

René Rémond vjeruje da kršćanstvo može mnogo dati ljudima našega vremena, pridonijeti izbjegavanju konflikata među njima. I Crkva i kršćani morali bi neprestano prizivati kolektivnoj svijesti određeni broj načela koja nije moguće staviti u pitanje: poštovanje ljudske osobe, jedinstvo čovječanstva, jednakost svih ljudi. Zna se, uostalom, kakva je danas uloga što je igra kršćanstvo protiv isključivosti i tlačenja manjina. Već tridesetak godina Crkva ima važnu ulogu u promicanju ideje o solidarnosti s narodima u razvoju, u pomoći Trećem svijetu, u odbacivanju rata, u naporima u korist mira, u kontroli prodaje oružja i u pitanjima zaduženosti niza siromašnih zemalja: »Zaboravilo se podrijetlo kampanja za postizavanje opraštanja dugova: komisija Pravda i Mir, kojoj je predsjedao kardinal Etchegaray, prva je 1986. pokrenula ideju da bi bogate zemlje trebale otpustiti sav dug ili jedan njegov dio zemljama dužnicima.«⁵

Po Rémondovu uvjerenju sadašnja evolucija nije neopoziva. Ovo nije prvi put da se hoće diskreditirati kršćanstvo. U doba prosvjetiteljstva ga se omaložavalo. Krajem 19. stoljeća scijentizam ga

⁴ Str. 27.

⁵ Str. 31.

je prikazivao kao mračnjaštvo. Politička laicizacija, napose komunizam, htjeli su ga iščupati iz društva. No uvjeren sam, kaže Rémond, da će kršćanstvo nadživjeti. Paradoks je u tome »što se to danas djelomično diskreditirano kršćanstvo tretira kao da ne postoji, a opet ga se smatra dovoljno živim da bi ga se držalo uznemirujućim pa se hoće ograničiti njegov utjecaj. Sve je to protuslovno«⁶.

Slika o kršćanstvu i Crkvi danas široko ovisi o ponašanju i stavovima samih kršćana. Najvažnije je od svega to da oni moraju svojim životom, odgovarajući u tome na očekivanja svojih suvremenika, pokazati *autentično lice kršćanstva*. Isto tako u *razumljivim i prihvatljivim izričajima* moraju formulirati bit kršćanske istine. Važno je dobiti cjeloviti izraz kršćanstva, a ne samo neku njegovu dimenziju. To je potrebno učiniti i na intelektualnom planu. Nije dovoljna tek neka pijetistička obnova.

Kršćanstvo u suvremenom svijetu mora se pozicionirati kao partner na planu refleksije, znanja i ideja. Ne smije zaboraviti svoju dugu kulturnu tradiciju tolikih mislilaca, filozofa, znanstvenika i umjetnika, ali niti se svesti na nju. Mora, kao u prošlosti, inspirirati književno, umjetničko i drugo stvaralaštvo. Ne smije se, dakle, zatvoriti samo u religiozno svjedočenje. Potrebna nam je globalna vizija kršćanstva danas.

Evo, dakle, jednog golemog, krajnje zahtjevnog i trajnog programa koji nas vraća na početak našeg izlaganja: na odnose kršćana i kršćanstva. Kršćanstvo je previsoko i prezahtjevno a da bi se itko iole dostojan kršćanskog imena smio odnositi prema njemu površno, neodgovorno ili olako.

Sposobnost adaptacije kršćanstva

Drugi koautor ove knjige je Jean Delumeau, poznati povjesničar, honorarni profesor na Collège de France, član Instituta, autor brojnih djela, među kojima se ističu *Hoće li kršćanstvo umrijeti?* (1977), *Grieh i strah* (1983), *Religiozna činjenica* (1993), *Što ostaje od raja?* (2000). Napominjući kako smo previše naviknuti da promatramo stvari samo s europskoga stajališta, Delumeau poziva da se malo odmaknemo od europskog kompleksa da bismo

⁶ Str. 32.

promatrali religiozne fenomene u cjelini svijeta. Današnje kršćanstvo usko ovisi o svojoj bogatoj, ali za suvremenu svijest i teškoj povijesti. Današnji proces dekristijanizacije valja promatrati unutar dugoga razdoblja. Kristijanizacija se nije dogodila odjednom niti je bila u Europi toliko duboka i široka koliko se to općenito misli. Tijekom dugih stoljeća populacija europskih naroda miješala je sjećanja i praksu poganstva s kršćanskom vjerom. S druge strane, dobar dio ljudi koji su pripadali društvenoj eliti, i to sve do 20. stoljeća, koliko su se god očitovali kao kršćani, prisustvovali kršćanskom kultu i sudjelovali u sakramentalnom životu, nisu interiorizirali evanđeosku poruku. Može se to promatrati npr. od križarskih ratova, vremenâ inkvizicije, prodaje crnaca u ropstvo i masakriranja Indijanaca pa sve do recentnih pokolja u Ruandi, toj najviše kristijaniziranoj afričkoj zemlji. Ono što je dano u Evanđelju kao vrhovni kriterij posljednjega Suda nije bilo življeno u praksi mnogih koji su se smatrali kršćanima: »Bio sam gladan i dali ste mi jesti; ...bijah bolestan i u zatvoru i vi ste me posjetili« (Mt 25, 35-36). Da bi netko bio kršćaninom, nije dovoljno da vjeruje u Boga koji je postao čovjekom i u uskrsnuće Kristovo, nego da doista *živi* evanđeosku poruku ljubavi prema svojoj braći.

Među mnogobrojnim pitanjima što ih dotiče Jean Delumeau nalazi se i slučaj G. Galileja, teorije evolucije i napose pitanja shvaćanja odgovornosti i krivnje na Zapadu, što je on s posebnom dubinom proučio u više svojih knjiga, napose u onoj o grijehu i strahu. Zaključak je te knjige da je slika kakva se prečesto predstavljala o Bogu bila u europskoj povijesti jedan od važnih čimbenika dekristijanizacije. Pretjerana kulpabilizacija čovjeka učinila ju je na kraju na neki način neprihvatljivom. Usprkos svojim vrlo vrijednim srednjovjekovnim i kasnijim ostvarenjima Katolička je crkva naslijedila u naše doba pasivu koju joj se stalno baca u lice i u kojoj se nalaze bilo kako pomiješani vjerski ratovi, inkvizicija, strogi nadzor nad savjestima, autoritarni moral, u kojem je sumnjičenje seksualnosti zauzimalo najvažnije mjesto, te dugo razdoblje suprotstavljanja slobodi savjesti i ljudskim pravima. A to je veliki uteg na vagi. No, također je točno da mediji govore neuravnoteženim govorom o Crkvi jer se usredotočuju na negativne aspekte a da ne vide sve ono pozitivno što je donijelo kršćanstvo. Zapravo, mediji nisu dovoljno osjetljivi za golemi doprinos kršćanstva na područjima kulture, socijalne pomoći, dobrotvornosti, umjetnosti i obrazovanja. Ako je Europa bila obrazovanija od drugih kontine-

nata, to je bilo zbog Crkve, koja je tijekom dugih vremena jedina vodila brigu za odgoj i naobrazbu. Upravo je ona stvorila škole i sveučilišta.

Ne zaboravimo ni one kršćane koji su se posvetili obespravljenima i napuštenima: Martin Luther King, majka Terezija, sestra Emmanuelle, abbé Pierre, mgr. Romero i mnogi drugi. I kad smo kritični za pojedine stvari u Crkvi, moramo vidjeti i njezine pozitivne doprinose. No, ono što možda najviše iritira ljude, to je način na koji se u njoj donose odluke. Vjernici nisu uključeni u donošenje odluka koje ih se izravno tiču. I to je jedan od glavnih uzroka smanjivanja crkvene religiozne prakse. Bitno je pitanje kako da u naše vrijeme funkcionira Crkva koja bi bila bolje prihvaćena od svojih vjernika.

Kako misli Jean Delumeau, kršćanstvo nije nipošto završilo svoj put, i to zbog više razloga. Prije svega jer ima i vrlo lijepu prošlost. Zatim jer je nositelj vrlo originalne poruke s religioznoga stajališta: Krist je prvi koji je prikazao Boga kao oca koji traži svoje izgubljeno dijete. Kršćanstvo objavljuje Boga koji je postao čovjekom, a to se nije nikad vidjelo u povijesti. Prikazivati Boga kao suputnika ljudi na njihovu životnom putu vrlo je originalno i vrlo utješno. A taj suputnik ide s čovjekom sve do smrti i povlači cijelo čovječanstvo u svoje Uskrsnuće. »Mislim, kaže Delumeau, da ta ujedno tajnovita, vrlo lijepa i vrlo jednostavna poruka nije nipošto dotrajala.«⁷

Odgovarajući na pitanje o tome mogu li naši suvremenici biti osjetljivi za ono što Evanđelje otkriva o tajni čovjeka i o smislu njegova života, Delumeau smatra da danas svatko zna kako znanost ne može razriješiti sve probleme. Suprotno onomu što su vjerovali pozitivisti s kraja 19. i početka 20. stoljeća, jasno je da ona neće nikad moći sve protumačiti jer, što se više spoznaje, više rastu i zone sjene. Postaje jasno da ima mjesta za područje misterija u koje znanost neće nikad moći prodrijeti. U toj perspektivi doprinos kršćanske poruke ostaje nedirnut i u naše doba. Kršćanstvo ima univerzalni poziv, u dubokome skladu s onime što proživljavamo u okviru mondijalizacije. Ljudi sve više shvaćaju da su dio planetarnog sela. Napokon, povijest pokazuje da je kršćanstvo tijekom stoljećâ bilo mnogo sposobnije za transformacije i evolucije od

⁷ Str. 57.

svih drugih svjetskih religija. Kako kaže Delumeau, veliki je adut kršćanske religije njezina sposobnost evolucije i adaptacije. Drugi vatikanski sabor pokazao je želju i sposobnost Katoličke crkve da bude prisutna u modernitetu. Budućnost kršćanstva stoji u njegovoj mogućnosti da se prilagodi modernom svijetu a da pritom sačuva svoju bit. Treba ići u smjeru veće lokalne autonomije, što se čini i jedinom mogućnošću pokretanja ekumenizma. Budućnost se nalazi na strani decentralizacije i otvaranja raznolikostima modernoga svijeta.

Pred alarmantnom situacijom kršćanstva u Europi kršćani bi morali zbiti redove. Umjesto vođenja teoloških rasprava o ovom ili onom problemu, bilo bi bolje inzistirati na svemu onome što nas spaja i staviti u zgrade ono što nas razdvaja. Trebalo bi na potpuno nov način ustanoviti strukture koje ujedinjavaju sve ono što okuplja i unutar kojih bi se zajedno organizirala društvena, humanitarna i druga djelatnost.

Ako se ništa ne dogodi, neće mnogo ni ostati

Filozof, specijalist za religiozna pitanja i direktor znanstvenih istraživanja na Visokoj školi za društvene znanosti u Parizu, Marcel Gauchet napisao je mnogobrojne knjige, među kojima su *Religija u demokraciji* (1998) i *Razočaranje svijetom* (1985, 1999). Započinjući svoje izlaganje poznatom temom o »Božjoj smrti«, Gauchet je relativizira pokazujući da usprkos raznim proklamacijama o tome ništa ne sprječava vjerovanje da traje i religije da žive. Iskonski svijet iz povijesnih davnina prije nastanka države i velikih civilizacija bio je izrazito svijet religije. Poznat po svojoj glasovitoj formuli o kršćanstvu kao »religiji izlaska iz religije«, on ga razumije kao navještaj autonomnoga ljudskog svijeta koji se razlikuje od izrazito religiozne organizacije. Ni judaizam ni islam ne upućuju tim smjerom. S druge strane, originalnost je kršćanstva u tome što Krist nije tek Božji izaslanik nego sâm Bog koji postaje čovjekom, što implicira radikalnu »drugost« Boga koji svjedoči, po Kristu, o svojoj ljubavi i interesu za spas i sreću svakoga čovjeka. Implicitno, autonomija je ljudskoga svijeta tu priznata. Inkarnacija je kao značajna karakteristika kršćanske specifičnosti dopustila nastanak te autonomije.

Marcel Gauchet ne smatra se prorokom koji bi najavljivao zalazak, kraj ili renesansu kršćanstva. Kršćanstvo jest ono što jest:

naučeno da bude vrlo direktivno te da kazuje ljudima što moraju misliti i kako se ponašati. Danas, vjeruje Gauchet, autoritet učiteljstva nije dobar način obraćanja vjernicima. Oni često ne znaju što početi s naputcima koje dobivaju pa ih se onda ne drže. Ipak postoji prostor, čak u očima onih naših suvremenika koji ne vjeruju ni u što, za duhovne poruke i duhovni govor u današnjem svijetu. Pripremni su oslušivati ako i ne žele da im se zapovijeda. Ne može više biti religiozne normativnosti kakva se prakticirala tijekom dugih prošlih stoljeća. No hijerarzi raznih konfesija, čak onih najotvorenijih, i danas su skloni naređivanju i postavljanju sebe iznad ljudskih duša koje žele voditi. To je već prvi problem. Drugi je u tome, a to se može činiti paradoksalnim, što kršćanstvo trpi od jedne posebne slabosti: ne nameće kao druge religije krajnje restriktivna pravila. Štoviše, ne predlaže ni pravila života po kojima bi se moglo bolje živjeti. Ono ostaje na poprilično generalnom planu. Bitno pitanje koje postavljaju naši suvremenici jest ono o tome kako pozitivno živjeti. A na taj »kako« nema pravog ni potpunog odgovora. I tu je ranjivost kršćanstva danas naspram orijentalnih duhovnosti, pa čak i fenomena kakvi su *New age* ili »terapeutski« pristupi čovjeku. Sve više ljudi u zapadnoj civilizaciji danas fabricira mješavinu budizma, psihoanalize, sporta i raznih psiholoških pristupa da bi poboljšao svoj život i međuljudske odnose. Nasuprot tomu, trebali bi nam istinski duhovni reformatori kakvih je bilo u drugim povijesnim razdobljima. No oni se ne pojavljuju. Ipak ne valja prebrzo suditi, možda će doći. Treći je problem krajnji nesklad, odnosno udaljenost između teološke retorike i proživljenog iskustva vjernika, ali i nevjernika, danas. Postoji veliko zaostajanje religiozne retorike i imaginacije u naše doba. »Teologija više ne zna govoriti o Bogu u uvjetima u kojima se Bog može predati kao iskustvo misli suvremenom čovjeku.«⁸

Bez sumnje, postoji bogata kršćanska tradicija. No njezinu aktualizaciju treba tek provesti. Najosnovnije pitanje za kršćane jest da odgovore *kako* u suvremenom svijetu i kulturi misliti Boga kroz ono što je rekao Krist. Sve to treba preformulirati na *najdublji* mogući način. Sv. Toma Akvinski je to učinio u svojem vremenu. Vrlo dugo nije bilo velikoga kršćanskog mislioca. Sigurno, susreću se vrijedni ljudi no ni jedan nema snagu izvesti jedan velik i značajan

⁸ Str. 79.

potez i, iznad svega, progovoriti jezikom koji bi doista *govorio* našim suvremenicima.

Kriza iz koje bi Crkva mogla ne izaći

Danièle Hervieu-Léger, direktorica studija na Visokoj školi za društvene znanosti u Parizu, autorica više knjiga, među kojima *Religiozni identiteti u Europi* (1996), *Hodočasnik i obraćenik* (1999) i *Religija u mrvicama ili pitanje sekta* (2001), pristupa pitanjima religije danas sa sociološkoga stajališta, iznad svega u francuskome društvu. Ovdje ćemo se zadržati samo na nekim njezinim idejama koje se tiču širega europskog okvira.

Prema autoričinu shvaćanju, naši suvremenici ne smatraju religioznu praksu prezira vrijednom nego, jednostavno, nečim što ih se ne dotiče. Ona više ne organizira njihovu svakidašnju egzistenciju. Religiozno strukturiranje svakidašnjeg života više ne postoji za veliku većinu naših suvremenika. Danas je religija tek jedan od mnogih centara interesa. S druge strane, suvremena laicizacija tiče se razine institucija, načina funkcioniranja s obzirom na određeni religiozni kod. Takvo funkcioniranje više ne postoji. Sekularizacija se pak tiče mentaliteta i predodžbi; to je način na koji pojedinci odustaju od duhovnog zahvaćanja vlastitih života smatrajući, na primjer, da religija nema ništa s ekonomskom racionalnošću, s racionalnošću rada kojim se danomice bave. Nije riječ o korjenitom gubitku religioznog u pojedinaca, nego o gubitku s obzirom na religiozne institucije koje više ne mogu ponuditi društvu kodove smisla i još manje monopolizirati ih. Poraz katolicizma kao institucije na političkoj sceni nipošto ne znači dislokaciju vjerovanja. Klasično shvaćanje modernoga vremena stavlja naglasak na racionalizaciju svijeta što su je izvele znanost i tehnika. No modernitet drži društvo i pojedince u neizvjesnosti, a to nije neka lokalna patološka crta, neka vrsta prolazne slabosti moderniteta: to je strukturna osobina. Upravo modernitet, koji potkapa sposobnost zahvaćanja društva od strane religioznih institucija, istodobno generira, i to upravo zbog te dimenzije neizvjesnosti, mnoga vjerovanja. Velike religiozne tradicije ostaju i danas silni rezervoari smisla i simbolâ, Crkva je neka vrsta velikoga simboličkog kapitala našega društva koliko god se on i smanjivao.

Dotičući teme modernog individualizma, očinskog autoriteta, koji se tradicionalno povezivao s božanskim autoritetom i pitanja

prirodnog reda bračnih odnosa, autorica primjećuje da je beskrajno ponavljanje formula određenoga katoličkog familijarizma jedno od mjesta na kojima se, općenito, zbiva gubitak plauzibilnosti govora Crkve u suvremenom društvu. Ona smatra da je rimska Crkva ušla u krizu posve drukčije prirode od onih kroz koje je prolazila u prošlosti: krizu iz koje bi mogla ne izaći...

Ostaje, međutim, mnogo toga čemu kršćanstvo može pridonijeti i danas. To je prije svega doprinos misli o autonomiji, i to u trenutku u kojem trebamo novu koncepciju autonomije, koja ne bi bila obično prihvaćanje liberalne formule totalne neovisnosti svakoga u njegovu privatnom životu. Moderna su društva suočena s problemom atomizacije i rastapanja društvenih veza. Kršćanstvo ima silnu snagu reformuliranja jedne nove koncepcije autonomije koja bi bila u skladu s potrebama vremena i koja bi revalorizirala pitanja društvenih veza i osobnih odnosa. Kršćanstvo bi također moglo izvanredno pridonijeti koncepciji stvaralaštva, odgovornosti čovjeka i njegovoj sposobnosti da organizira svoj život.

Kad se od teologa očekuje da se stave u službu institucije, a ne u službu misli, što se može od njih očekivati? Autorica misli da u Crkvi ima ljudi koji su sposobni pokrenuti i razviti stvari, ali da trenutačno nema pravih dispozitiva ni volje da se to učini. U tom smislu ona je pesimist kad je riječ o današnjem katolicizmu. No Crkva je priredila tolika iznenađenja tijekom svoje povijesti da se može vrlo dobro zamisliti pojava novih poleta, pa i u njezinu rimskom centru, gdje se mnogo toga može dogoditi. Ima kršćana koji rade na tome. Ipak, autorica sumnja da su institucionalni uvjeti sad već na okupu da bi dali pravu šansu tim snagama.

Pertinentna poruka za danas

Isusovac Paul Valadier, profesor na Filozofskom fakultetu Centra Sèvres u Parizu, autor je mnogobrojnih knjiga o kršćanstvu, među kojima su *Nietzsche i kritika kršćanstva* (1974), *Crkva pod optužbom* (1989) i *Kršćanstvo budućnosti* (1999).

Slabljenje religiozne prakse u naše doba ne znači nužno i nestanak svakog religioznog uvjerenja u naših suvremenika, smatra Valadier. Ne prisustvujemo naprosto rušenju religioznih vjerovanja, nego dubokoj preobrazbi načina na koji ih se živi. Ponavljanje ideje da se religija postupno briše postalo je uvjetni refleks pod

utjecajem određenih filozofskih pristupa koji neosnovano poprimaju sve više maha. U srednjemu vijeku, na primjer, Crkva je stalno imala posla s disidentskim i oporbenim kretanjima. Institucija ih je često nastojala suzbiti i katkada osuditi. No možda je u prirodi religioznog da bude uvijek pomalo neobuzdano, nesavladivo, pa tada institucionalne religije nastoje kanalizirati i organizirati spontana religiozna vjerovanja. No danas one to uspijevaju dosta teško. Ako se čini da mladi naraštaji više ne pristaju uz kršćansku vjeru, to je zbog krutosti institucije. Katolička institucija nije bez prigovora. Ne može se smatrati odgovornima same mlade kršćane za slabljenje vjerskih uvjerenja. Ono se ne tiče samo religioznog područja nego društvenih procesa u cjelini. Tu treba ponajprije spomenuti lom u transmisiji tradicije. Raskidi s tradicijom događaju se zbog krajnje brzih promjena u društvu, stvari se brzo devaloriziraju a to, naravno, zahvaća i Crkvu. Usprkos svim njezinim naporima za inovacijama na području kateheze, liturgije i crkvenog života uopće, prisustvujemo neuspjehu transmisije. Konzervativci, doduše, kažu da do toga dolazi zbog nedostatne čvrstine u katehezi i izostanka prenošenja katoličke poruke u cjelini. No to je površno gledanje, nesposobno shvatiti u čemu su veliki uloz i naše epohe i dubinska kretanja modernoga društva. Ti se konzervativci varaju u meti: optužuju Crkvu dok je ona zapravo više žrtva.

Preobrazbe mentaliteta toliko su duboke da stojimo pred društvom koje je u prekidu sa svojim prošlim običajima, shvaćanjima i standardima. I kako da se kršćani postave pred tako dubokim promjenama? Valadier sumnja da se sve smije svesti samo na uočavanje fragmentacija i prekidâ danas. U njihovoj pozadini stoje velika očekivanja zadovoljavajućih globalnih odgovora. O tome primjer pružaju sekte koje nude lake globalne odgovore koji, koliko god bili stupidni, ostaju za mnoge privlačni. Nevjerojatno je s kolikom naivnošću mnogi prihvaćaju takve jeftine gotove odgovore. S druge strane, naši suvremenici traže danas nešto više ili drukčije od velikih intelektualnih sinteza. Oni očekuju praktičnu mudrost koja bi im pomogla u radu, odmoru, odnosima s drugima i u osobnoj psiho-fizičkoj ravnoteži. To traženje tumači privlačnost što je imaju orijentalne mudrosti koje ne nude dogme, nego načine boljeg življenja. No može li to ponuditi i kršćanstvo? Ne postoji li nesporazum oko toga što se danas očekuje od religije: gotovo »terapeutsku« mudrost sposobnu da pruži ravnotežu, sreću i unutarnji sklad ili što drugo? U prošlim društvima došlo je do mješavi-

ne raznih kulturnih tradicija i kršćanstva. No, kad su te tradicije odumrle, za mnoge kršćanstvo postoji samo kao niz rituala i dogmi. Valadier ne vidi zašto kršćanstvo ne bi bilo i danas sposobno pružiti na kreativan način mnogo više od toga. Uostalom, vjera u Boga koja se ne bi očitovala u konkretnim gestama bila bi potpuno apstraktna. Nekad je postojao mnogo razvijeniji aspekt celebracije života i društvenih odnosa koji smo izgubili udaljavanjem od njega kad smo naime zadržali samo kostur moralne rigidnosti zaboravljajući da je nekad naizgled prisilno okruženje sadržavalo i vrlo radostan, spontan i solidaran život.

Današnji je svijet obuzet onim što Valadier naziva »novim slobodarskim poretom«. S jedne nam se strane kaže neka živimo prema svojim fantazijama, da su naše želje vrhovni zakon, a, s druge strane, društvo nameće nevjerojatne prisile u svijetu rada. Sve je podvrgnuto prisilama posla i tržišta. U takvoj situaciji trebaju li kršćani biti povučeni i gotovo ništa ne govoriti očekujući bolja vremena ili nastupati u zgodno i nezgodno vrijeme? Valadier drži da se treba usuditi reći da sve nije dopušteno, da treba inzistirati na važnosti vrednota poštovanja drugog. Premda »novi slobodarski poredak« naizgled dopušta sve, on zapravo nameće nove prisile. Rađa se jedan novi konformizam s brojnim ekscesima, pred kojima kršćanska vjera ne smije odustati da izrazi svoja uvjerenja pa i ne sviđalo se to nekomu neposredno. Treba se usuditi govoriti, postavljati pitanja tom novom konformizmu, razotkrivati njegovu hipokriziju i pokazati njegove razorne učinke na relacionalne psihologije i ravnoteže. Jer što se slobode tiče, sve nije moguće: sloboda koja ne poznaje nikakvih granica vodi k iskorištavanju drugih. To nije ispravna koncepcija slobode. No u naše se vrijeme pronalaze svi mogući argumenti da bi se opravdala i najdevijantnija ponašanja.

Ljudski razum samo dobiva kad postaje svjestan svojih granica priznajući da ne može niti sve shvatiti, niti razriješiti sve čovjekove probleme. On tada može priznati da religija donosi drukčije iščitavanje realnosti a da ne zadire u njegovo vlastito područje. No, kao da ipak prisustvujemo jednoj nevidljivoj revoluciji u kojoj prelazimo od paradigme suprotstavljanja između razuma i vjere k paradigmi njihove komplementarnosti. To je važan zaokret uzme li se u obzir da smo prošli kroz duga stoljeća neprijateljstva, kada se razum shvaćalo kao da je destruktivan za religiju, a nju kao da se sustavno suprotstavlja njemu. Religija uvijek treba razum. Zato se

autor boji lažnih pobjeda religijâ, naime kad one ne poštuju zahtjeve razuma. Premda se još uvijek katkad optužuje iracionalnost religije, u 20. stoljeću dominirala je iracionalnost razuma. Određeni je razum, a ne religija, bio u 20. stoljeću lud i doveo je do koncentracijskih logora.

Prema Valadieru, razmišljanja Marcela Gaucheta zanimljiva su jer izlaze iz sheme prema kojoj religija u modernome svijetu može samo nazadovati na svim planovima. On dobro vidi da religija ne nestaje premda je napustila projekt »uokvirivanja« društva. To, na kraju, nije perspektiva kršćanstva kojemu nije do upravljanja društvom, premda je u nekim situacijama iz prošloga »kršćanskog svijeta« postojao dvosmisleni dualitet između vremenitog i duhovnog, koji se situirao daleko od kršćanskoga nadahnuća. Kršćanska je ideja da vjera, nadahnjujući i motivirajući ljudsku slobodu, može supostojati s pluralitetom kultura i političkih sustava. No kršćanstvo ima ambiciju da inspirira slobodu ne samo na individualnom području nego i u društvenom životu. Nije riječ o tome da se formulira neka kršćanska ekonomija ili politika nego da se inspirira društvo te da se vjera suprotstavlja nepravdama i želi pomoći čovjeku da doista postoji, ne samo individualno nego i kolektivno.

Crkva je gotovo idealni žrtveni jarac jer je se hoće prikazati kao instituciju koja je potpuno suprotna modernitetu. Ona je nedvojbeno prekruta u određenom broju pitanja. Ali Valadier vjeruje da današnje ozračje samo pridonosi toj krutosti. Jer, napokon, Crkva nastupa često s proročkim intervencijama kakve se nijedna druga institucija ne usuđuje poduzeti. No te intervencije kao da se ne čuju. To se, među ostalim, tiče hrabrih istupa o zaduženosti siromašnih naroda, o ljudskim pravima i o društvenim nepravdama. No, ako takve riječi nisu shvaćene ili dobro prihvaćene, ili pak ako ih se naprosto ne čuje, to nije zato što su ljudi gluhi ili zlonamjerni, nego zato što se službenim pristupima pitanjima koja postavljaju naši suvremenici ne daje u dovoljnoj mjeri ljudsko lice. »A kršćanska Objava nije Istina koja govori svisoka i izdaleka, to je Istina koja je poprimila ljudsko lice (u Kristu)... Bez toga uvjeta Istina više nije istina.«⁹

Religiozna povijest ne teče linearnim tijekom. Nema, dakle, ni pozitivnog ni negativnog kumulativnog kretanja. U godinama Fran-

⁹ Str. 127.

cuske revolucije teško se moglo predviđati neku budućnost katolicizmu u Francuskoj. Suprotno tomu, mislilo se da će Drugi vatikanski koncil biti izvanredno proljeće Crkve... Zbog svega valja, dakle, biti vrlo oprezan u prognozama. Ipak, religiozna je povijest sastavljena od nepredvidivih obrata. Neke bi reforme mogle dati Crkvi više vitalnosti a vjernicima više samopouzdanja. Prvo, razvoj kolegijaliteta, i to ne samo na razini odluka na vrhu. Drugo, supsidijarnost, i to tako da se ne uskraćuju odgovornosti na nižoj razini ako ih se na njoj može preuzeti. Treće, katolicitet s ekumenizmom što ga on pretpostavlja, tj. prihvaćanje činjenice pluraliteta oblika kršćanskog života, prakse, shvaćanja vjere i raznih teologija. Kad bi se doista pokrenula ta tri elementa, vjerujem da bi mnogi razvitci bili mogući, kaže Valadier. To ne bi značilo uvoditi demokraciju u Crkvu, nego provesti eminentno katoličke koncepte.

Valadier je uvjeren da je kršćanska »Radosna vijest«, upravo zato što nije poruka neke religije kojoj je zadatak »uokviriti« društvo, nego, naprotiv, poruka inspiriranja slobode, sasvim adekvatna i pertinentna poruka za moderno društvo. Kršćanska vjera traži da se izgradi sloboda i otkriju beskrajna vrijednost i jedinstveno mjesto svake ljudske osobe. Ona nipošto nije doktrina prisile ni zatvaranja u apsurdna vjerovanja, nego, naprotiv, poruka koja mobilizira slobodu da iznjedri radost života. A ima li nečeg važnijeg za naše vrijeme od konstruiranja sloboda koje je uništila slobodarska ideologija predavši ih konformizmu relativizma? Sigurno, može se reći da kršćanstvo sadrži vjerovanja na koja su danas mnogi ljudi alergični, ali to je sekundarno s obzirom na bogatstvo evanđeoske poruke.

Odgovarajući na pitanje o značenju formule »nikad jedno bez drugog« iz jedne od njegovih knjiga, Valadier odgovara da se ona tiče čitavoga jednog širokog spektra realnosti. Ponajprije samoga Krista: nikad Bog bez čovjeka i nikad čovjek bez Boga; nikad Stari zavjet bez Novoga, i obratno; nikad ljubav prema Bogu bez ljubavi prema čovjeku; nikad razum bez vjere, ni vjera bez razuma; nikad kršćanstvo bez otvorenosti onomu što nije ono, ni to bez njega (integriteti su duboko protukatolički). Na kraju, i sâm Bog živi »drugost«; to je tajna Trojstva, Bog nije zatvoren u sebi, on je Bog relacije i ljubavi bez fuzioniranja i kaptativnosti.

Ne smije se kršćanstvo promatrati samo sa stajališta Europe. Katolicizmu danas sve više izmiče taj kontinent. U ovom je trenut-

ku kršćanska vitalnost pomalo napustila Europu, ali se manifestira drugdje. Eto velikog zaokreta do kojeg će doći u našem stoljeću.

Zaključak

Urednik ove knjige, sabirući iskaze njezinih autora, zaključuje kako svi oni misle da je današnji položaj kršćanstva zabrinjavajući, osobito onaj Katoličke crkve koja je izložena mnogim kritikama. Katkada dolazi čak do njezine prave diskvalifikacije u očima javnosti čim njezina hijerarhija intervenira na području moralnih pitanja. Uostalom, većina se ljudi više ne obraća Crkvi da bi našla odgovore o smislu života. Više se ne podnosi da njezini odgovorni ljudi donose smjernice koje bi trebale upravljati savjestima. To često izaziva ironiju i odbijanje.

No što je još ozbiljnije, kršćanska religija nije više bitna u životu današnjih ljudi. Kao da je »pravi život« za njih negdje drugdje: u svakidašnjim preokupacijama, u sreći bračnih parova, u vedrom i toplom obiteljskom životu, u profesionalnom uspjehu i u traženju skladnog života s drugima. U trenutačnom je ozračju kršćanska religija odgurnuta na periferiju. Ona katkad može organizirati velebne proslave, izazivati estetske emocije, ali nije više središnji element egzistencije kakav je mogla biti kod prošlih naraštaja. Međutim, znanstveni pozitivizam nije nipošto konačno diskvalificirao religiozne preokupacije. Prisustvujemo pravom razmahu raznih vjerovanja koja se očituju u najbizarnijim formama.

Bilo bi pretenciozno htjeti rastumačiti promjene na području religioznog prizivajući pritom samo jedan ili dva uzroka. Religiozna je praksa, napose u Katoličkoj crkvi, bila striktno uokvirena snažnim prisilama. Individualna su ponašanja dugo funkcionirala u sklopu poslušnosti. Mentalni je svijet današnjega čovjeka posve drukčiji: svatko traži pravo afirmacije vlastite slobode u svojem životu. Postoji realna distanca između onog što žive naši suvremenici i onoga što je živio katolički puk nekad. Misao na pripremanje već odavde budućeg života u nadsvijetu, koja je snažno obilježila mnoge naraštaje kršćana, nije više mobilizatorska snaga za religije. Došlo je i do rascjepa između aspiracije za životom u zajednici na demokratskim osnovama i autoritarnog, centraliziranog funkcioniranja Katoličke crkve. Iako religiozna istina dolazi odozgo, danas je svatko želi otkriti vlastitim traženjem i iskustvom. Izme-

đu tih dviju strana udaljenost se neprestano proširuje. Osim svega, prošlost Katoličke crkve još i danas izaziva osude i odbacivanja. U kaosu svakidašnjih iskustava suvremenog života pokušaji stavljanja stvari na njihovo mjesto i dostizanja nekog jedinstva doista su teški. Neki religiozni pokreti i sekte, igrajući na kartu potrebe za sigurnošću, iskorištavaju tu potrebu da bi nudili bilo što.

Je li Katolička crkva u takvim prilikama sposobna prenijeti snagu i originalnost poruke koja joj je bila povjerena? Nije li bljesak onoga što je trebala prenijeti ljudima potamnio pod teretom duge akumulacije strašljivih, uskih i rigidnih deklaracija o najosobnijim pitanjima što ih svatko nosi u sebi? Kako bi ona mogla biti manje centralizirana, autoritarna i direktivna? Kako bi u krilu suvremene kulture ona mogla pokazati više povjerenja prema ljudima? Odgovorni bi se katolici morali pokazati inventivnijima da inteligentno odgovore na fantastične kulturalne promjene današnjega svijeta koje su toliko silno zahvatile religiozni pejzaž. Kršćanstvo nije ni prolazna razbibriga, ni predmet neke marginalne opcije. Ono je, naprotiv, realno sposobno biti središnja os egzistencije. Bitno je pitanje, kako je to rekao Albert Rouet, »je li Evanđelje dobro za mene kada je konfrontirano s težinom mojeg života«. Autor ovih zaključnih redaka knjige napominje kako ta težina uključuje vremena sumnje, obeshrabrenja i patnje, ali isto tako i bogate, snažne trenutke u kojima treba odlučivati o mnogobrojnim mogućnostima obiteljskog, društvenog i profesionalnog života.

Trebalo bi vidjeti kako zapravo *žive* oni za koje je vjera u Krista bitna. Ona ih ne izvlači iz svakidašnjega svijeta da bi živjeli u nekom svijetu zaštićenom od prisila realnosti. Vjera u Isusa Krista zna da ni neuspjeh ni smrt nisu zadnja riječ. Ona također zna da, inspirirajući se Evanđeljem, možemo živjeti na jednoj bitnijoj razini istine i slobode u odnosu prema sebi i drugima. I imati više snage pred izazovima egzistencije. Kršćanstvo je, za neke, u tom smislu »pravi život«. Da ne bi morali definitivno okrenuti veliku stranicu kršćanstva, istinski vjernici morat će bez sumnje brzo okrenuti prašnjave stranice istrošenih navika koje čine »Radosnu vijest« teško shvatljivom današnjim ljudima.

Summary

Turning the page

The article tackles some important questions concerning the chances of Christianity in our time and in the near future in light of considerations of five French authors published in a common work entitled *Christians, turn the page* (2002). Member of the French Academy, philosopher and historian René Rémond gives thought to what is, in Christianity, unchangeable and to what should be changed in order for it to survive. The historian Jean Delumeau, honorary Professor at the Collège de France and member of the Institute, considers the same questions and emphasizes the great possibilities of Christianity, despite its long and heavy history, to adapt itself to modernity. The philosopher Marcel Gauchet explains the very nature of religion in the history of mankind considering Christianity as a »religion of the way out of religion«. Danièle Hervieu-Léger limits herself to consider, from the sociological point of view, in the most part the evolutive processes of religion in France during the last fifty years. And the Jesuit Paul Valadier observes these processes on the European and global level taking into account what is positive in them and what represents a problem. According to him, our contemporaries no longer expect a large intellectual syntheses but rather a practical wisdom for life.

In the perspective of all these considerations it appears that the situation of Christianity merits concern, especially the Catholic Church which is exposed to great criticism. Many people no longer associate themselves with it in searching answers about the sense of life. They look for the »true life« elsewhere. The contemporary mentality affirms the individual freedom of private life and of personal moral consciousness. Questions of a future life are not in our days as they were in the past a great driving force. Subjectivism and individualism are the source of everybody's searching his own experience and personal truth of life. In such a spiritual atmosphere sects and some new religious movements, using man's need for security and immediate »therapeutical« effects in the everyday life, often take advantage of them. Nevertheless, even in such considerably changed religious landscape Christianity is not an obsolete ideology, a marginal option. It is capable of being nowadays a central axis of existence. The faith in Jesus Christ keeps in those who have it the full strength. They know that failure and death do not have the last word. But they know something more: that, inspired by the Gospel, one can live fruitfully today only if he goes down to a considerably deeper level of that which prevails in the multitude. In order not to be obliged to turn the large page of Christianity, true believers should undoubtedly turn quickly the dusty pages of remote habits which make the Gospel's message difficult to understand for contemporary men and women.